

Investigational it basic constituents, namely bank, budgetary, debt, currency and monetary safety. Factors which determine financial safety of any state are set. The internal and external aspects of financial safety of the state are considered. Its threats and indicators are reflected. Grounded, that priority directions of strengthening of financial safety of Ukraine are determined on the basis of estimation of level of indexes of financial safety of the state. The analysis of basic indexes of budgetary safety of the state and grounded directions of its strengthening is conducted in the conditions of the crisis phenomena.

Key words: financial safety, indicators, threats, bank safety, budgetary safety, promissory safety, tax safety, currency safety, monetary safety.

УДК 336.71:65.012.8

Тетяна Сак – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та безпеки підприємства, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Фінансово-економічна безпека комерційних банків України

Проведено оцінку діяльності комерційних банків в Україні, визначено основні загрози з їх поділом на ризики внутрішнього та зовнішнього середовищ. Розраховано інтегральний показник фінансово-економічної безпеки банків України. Обґрунтовано напрями забезпечення фінансово-економічної безпеки комерційних банків України.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека банку, загрози, ризики, порогове значення, інтегральний показник безпеки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Банківський сектор України сьогодні функціонує в умовах невизначеності та посиленої ризиковості діяльності. Ситуація на валютному ринку, військові дії на сході країни, анексія Криму й інші дестабілізаційні фактори негативно вплинули на результати діяльності комерційних банків, спричинили додаткові загрози їхній фінансово-економічній безпеці.

Важливою на цьому етапі розвитку економіки країни є оцінка рівня загроз банківській системі, що дасть змогу своєчасно попередити небезпеки, забезпечити стабільність і незалежність комерційних банків. Проблема забезпечення фінансово-економічної безпеки банківської системи країни набуває особливої актуальності та наукової значимості з огляду на глобалізацію фінансових ринків і необхідність витримувати міжнародну конкуренцію вітчизняними комерційними банками.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання безпеки банківської системи досліджували і зарубіжні, і вітчизняні науковці, зокрема О. Ф. Балацький, О. І. Барановський, І. О. Бланк, Т. М. Болгар, М. З. Бора, С. Букін, Дж. К. Ван Хорн, О. Д. Василик, В. В. Вітлінський, В. М. Геєць, К. С. Горячева, Р. Гриценко, Р. Джуччі, О. В. Дзюблюк, Ж. М. Довгань, Е. Дж. Долан, А. О. Єпіфанов, М. М. Єрмошенко, В. Г. Загородній, О. Д. Заруба, Р. Дж. Кемпбелл, Л. А. Ключко, І. П. Козаченко, В. Г. Крижанівська, І. М. Крупка, Л. О. Лігоненко, І. О. Лютий, А. М. Мороз, В. П. Москаленко, В. І. Мунтіян, О. О. Олейніков, Є. С. Осадчий, Б. А. Райзберг, М. І. Савлук, Дж. Ф. Сінкі, Т. С. Смовженко, В. І. Срібний, О. О. Терещенко, Е. А. Уткін, Р. І. Шиллер та ін.

Проте окремі питання забезпечення фінансово-економічної безпеки комерційних банків у нових економіко-політичних умовах залишаються недостатньо вивченими й потребують детального дослідження.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – оцінка рівня фінансово-економічної безпеки комерційних банків України та обґрунтування напрямів її забезпечення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В Україні на сьогодні функціонує 165 банків, кількість яких зменшилась у зв'язку із загостренням політично-економічної кризи, негативними подіями на сході України. Протягом перших дев'яти місяців 2014 р. НБУ прийняв рішення про відкликання ліцензій тридцяти банківських установ, до 32 банківських установ запроваджено тимчасову адміністрацію [3]. Ця тенденція тільки набирає оберти. Банкрутство окремих банків є очевидним, адже фінансово сильні та інноваційно розвинені банки будуть витіснені тих, хто не може пристосуватися до сьогоденних умов. Динаміку зміни кількості комерційних банків в Україні представлено на рис. 1.

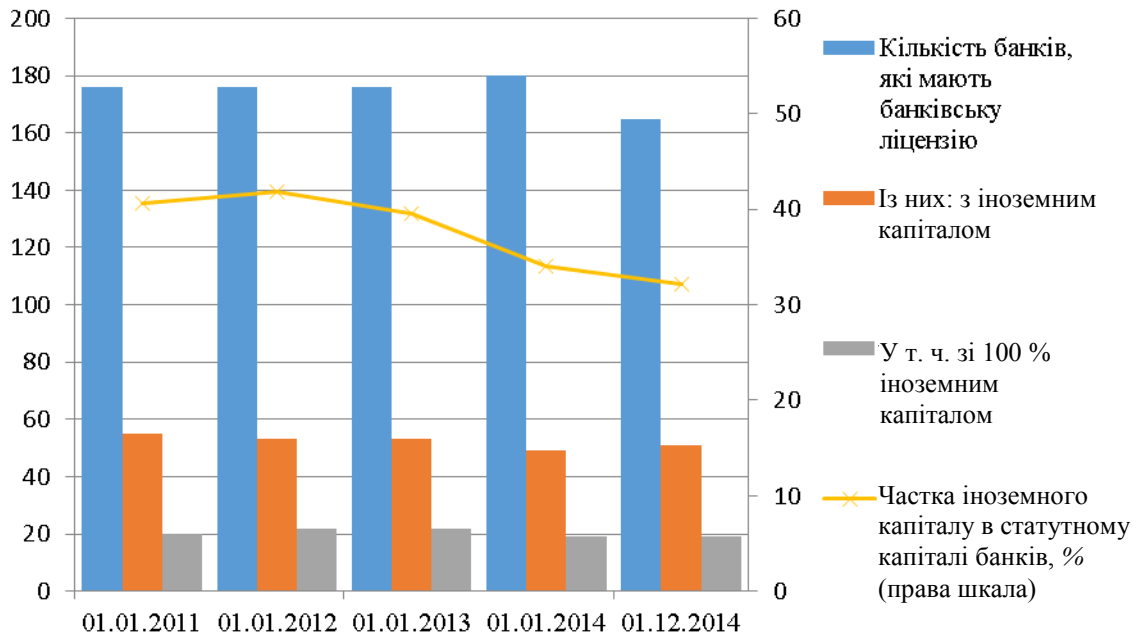

Рис. 1. Динаміка зміни кількості комерційних банків в Україні впродовж 2011–2014 рр. [3]

За участю іноземного капіталу створено капітал 51 банку, у тому числі, іноземний капітал складав 100 % у 19 банках. У статутному капіталі частка іноземного капіталу станом на 01.12.2014 р. складала 32,2 %, що на 7,3 % менше, ніж на початок 2013 р. Варто зазначити, що на зменшення частки іноземного капіталу в банківській системі України вплинуло як зниження інвестиційної привабливості України внаслідок ведення бойових дій на сході країни, так і більш прискорене зростання основних вітчизняних банків. При цьому значна кількість банків з іноземним капіталом переорієнтовується на обслуговування корпоративних клієнтів.

На кінець 2014 р. структура власності активів банків України представлена таким чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 49 %; банки з іноземним капіталом (окрім російських) – 16 %; банки з російським капіталом – 145; державні банки – 21 %.

Позитивним є щорічне зростання активів комерційних банків в Україні (табл. 1). До 2014 р. це збільшення активів обумовлене зростанням обсягів кредитної діяльності (сума наданих кредитів суб'єктам господарювання зросла більш як на 67 %, проте обсяги кредитування фізичних осіб упали більше ніж на 30 %). Протягом дев'яти місяців 2014 р. чисті активи збільшилися лише на 2,91% (32 799 млн грн), що, зі свого боку, обумовлено складною економіко-політичною ситуацією в Україні, яка стримує розвиток банківського бізнесу. Незважаючи на ліквідацію низки банківських установ та значний відтік клієнтських коштів, зростання активів відбулося внаслідок стрімкої девальвації національної валюти, що також відобразилося на суттєвому збільшенні залишків валютних активів. Станом на 01.10.2014 р. частка валютних активів у сукупних активах склала 40,94 %, у той час як 01.01.2014 р. – 36,81% [1, с. 9].

Таблиця 1

Динаміка активів банківського сектору України, млрд грн [3]

Показник/Дата	2012	2013	01.10.14
Чисті активи	1127,2	1278,1	1310,9
Кредитний портфель	815,33	911,4	982,1
Укладання в цінні папери	96,34	138,29	173,07
У т.ч. ОВДП	66,05	81,05	86,06
Високоліквідні активи	163,56	152,9	138,35
Середня % за кредитами в національній валюті	21,4	17,2	15,5
Середня % за кредитами в іноземній валюті	9,9	8,2	8,6

Задля підтримання ліквідності банків, у 2013 році НБУ виділено на рефінансування 71,5 млрд грн, що, зі свого боку, на 26,1 млрд грн менше, ніж у 2012 р. Значний відтік строкового ресурсу з початку 2014 р. вкрай негативно вплинув на ліквідність і платоспроможність банківської системи. Протягом дев'яти місяців 2014 р. обсяг високоліквідних активів зменшився на 16,89 %.

Протягом 2009–2013 рр. кредитний портфель збільшився на 164 054 млн грн (21,95 %) та станом на 01.10.2014 р. складає 982,13 млрд грн. Разом із тим насиченість економіки кредитними вкладеннями протягом 2013 р., порівняно з 2012 р., є вищою, що, зі свого боку, є наслідком більш прискореного зростання клієнтського кредитного портфеля, порівняно з ВВП. Так, із 2009 до 2012 р. співвідношення наданих кредитів до ВВП зменшувалося з 81,83 % у 2009 до 57,77 % у 2012 р., а у 2013 р. зросло до 62,64 % (рис. 2), що засвідчує зростання ролі банківської системи в економіці країни.

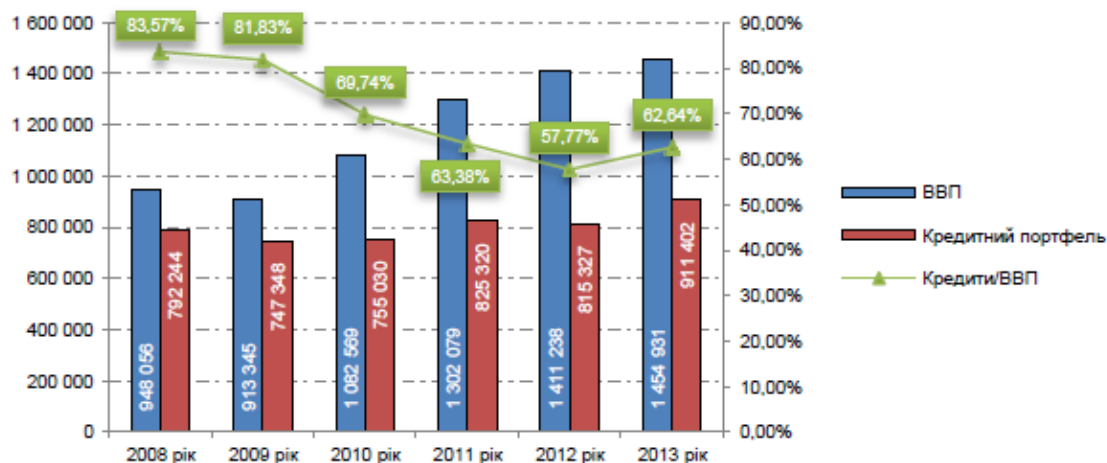

Рис. 2. Співвідношення кредитів комерційних банків України до ВВП, %, млн грн [3]

За дев'ять місяців 2014 р. обсяг клієнтського кредитного портфелю збільшився на 8,68 %. Причиною нарощування кредитного портфелю є девальвація національної валюти. Проте частка валютних кредитів у загальному клієнтському кредитному портфелі залишається значною та складає 44,58 %. Загалом, зниження обсягів виробництва промислових підприємств, ведення бойових дій на сході країни, а також зниження реальних доходів населення за високої девальвації національної валюти можуть у подальшому призвести до виникнення труднощів з обслуговування позичальниками кредитних зобов'язань, що, зі свого боку, негативно відобразиться як на ліквідності, так і на капіталізації банківських установ. Вищезазначені фактори спричинили неспроможність багатьох позичальників вчасно виконувати кредитні зобов'язання, що призвело до зростання обсягу простроченої заборгованості. Динаміку її змін у клієнтському кредитному портфелі відображено на рис. 3.

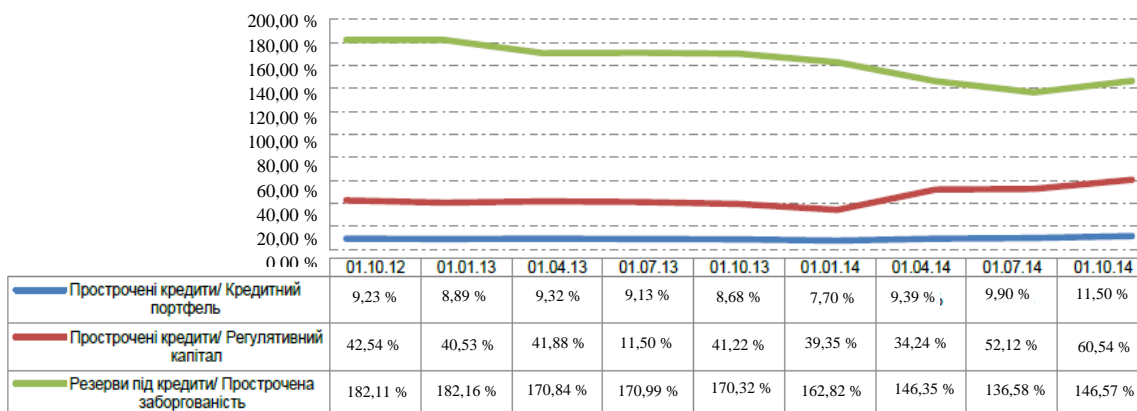

Рис. 3. Прострочена заборгованість у клієнтському кредитному портфелі комерційних банків України [3]

На особливу увагу заслуговує рівень показника власного капіталу банківської системи України. Установлено, що його значення протягом 2013 р. збільшилося на 23,3 млрд грн (табл. 2). З огляду на ліквідацію окремих банківських установ та збиткову діяльність протягом дев'яти місяців 2014 р. власний капітал банків зменшився на 26, 26 млрд грн.

Таблиця 2

Показники капіталізації банків в Україні впродовж 2009–2014 рр.

Показник	Рік					
	2009	2010	2011	2012	2013	01.04.2014
Власний капітал, млрд грн	118,2	137,7	155,5	169,3	192,6	182,5
Темпи зростання ВК, %	99,1	116,5	112,9	108,9	113,8	95,6
ВВП, млрд грн	913,3	1083	1302	1409	1455	1411
Темпи зростання ВВП, %	96,3	118,5	120,3	108,2	103,3	96,9
Частка власного капіталу у ВВП, %	12,9	12,7	11,9	10,2	13,2	12,9

Значення частки власного капіталу банків України у ВВП протягом 2009–2014 рр. суттєво не змінювалось і коливалось у межах 12 %.

Діяльність банківського сектору впродовж 2012–2013 рр. була прибутковою. За 2013 р. прибуток банківського сектору становив 1,4 млрд грн, за 2012 р. – 4,9 млрд грн. Проте за підсумками дев'яти місяців 2014 р. результат діяльності був від'ємний і становив 10 635 млн грн [3].

Відповідно до вищепроаналізованих індикаторів, загальні показники, які характеризують рівень фінансово-економічної безпеки банків України за 2009–2013 рр., згруповано в табл. 3, що є вихідними даними для визначення інтегрального значення безпеки.

Таблиця 3

Загальні показники фінансово-економічної безпеки банків України за 2009–2013 рр.

Показник	Рік					Порогове значення, %
	2009	2010	2011	2012	2013	
Достатність (адекватність) регуляторного капіталу (Н2), %	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26	10
Частка іноземних банків у загальній кількості банківських установ, %	28,8	28,0	31,3	30,1	30,1	30
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0	30
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	5
Рентабельність активів, %	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	1,5
Рентабельність капіталу, %	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	5

За 2013 р. балансовий капітал банківських установ в Україні збільшився на 26,0 млрд грн до 204,9 млрд грн. Показник адекватності регуляторного капіталу (Н2), тобто частка капіталу в пасивах банківської системи становить 18,3 % при рекомендованому значенні не менше 10 %. Значення цих показників свідчать про достатню капіталізацію банківської системи України.

Обсяг простроченої заборгованості протягом досліджуваного періоду демонструє хвилеподібну динаміку. Так, на кінець 2013 р. зазначений показник становив 7,7 %, що на 1,2 відсоткових пункти менше, порівняно з його рівнем у 2012 р. Зниження рівня проблемної заборгованості є позитивним явищем розвитку банківської системи України й відбулося як за рахунок зростання кредитного портфеля за системою в цілому, так і за рахунок зменшення заборгованості фізичних і юридичних осіб – клієнтів банків.

Узагальнено можна відзначити, що лише один із шести показників (достатність регуляторного капіталу) відповідає нормативному значенню.

Стандартизовані значення показників фінансово-економічної безпеки банків України в діапазоні [0–1] наведені в табл. 4.

**Розрахунок інтегральних показників фінансово-економічної безпеки банків України
впродовж 2009–2013 рр.**

Показник	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
Достатність (адекватність) регуляторного капіталу (Н2), %	1	1	1	1	1
Частка іноземних банків у загальній кількості банківських установ, %	1	1	0,958	0,997	0,997
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	0,838	0,739	0,716	0,759	0,882
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	0,532	0,446	0,521	0,562	0,649
Рентабельність активів, %	0	0	0	0,3	0,08
Рентабельність капіталу, %	0	0	0	0,606	0,162
Інтегральний показник безпеки	0,562	0,531	0,533	0,704	0,628

Для інтерпретації отриманого результату скористаємося шкалою оцінки рівня фінансово-економічної безпеки банків (табл. 5).

Таблиця 5

Шкала оцінки рівня фінансово-економічної безпеки банків

Діапазон значень узагальненого показника	Рівень безпеки
[0–0,33]	Низький
[0,33–0,67]	Середній
[0,67–1,0]	Високий

Отже, у 2013 р. рівень фінансово-економічної безпеки банків України характеризується як середній. Найнижчий рівень безпеки спостерігали у 2010 р. Покращило ситуацію підвищення рентабельності банків у 2012–2013 рр.

З огляду на проведену оцінку діяльності комерційних банків в Україні та розрахунок рівня їхньої фінансово-економічної безпеки можемо констатувати низку загроз, що за своєю суттю є ризиками внутрішнього й зовнішнього середовища.

До внутрішніх загроз діяльності комерційних банків варто віднести незбалансовану структуру активів і пасивів; ризиковану кредитну політику; недостатній рівень інноваційної активності; низьку надійність персоналу банку; нестачу ліквідних активів; відсутність стратегічного управління й ефективного маркетингу [4].

Крім внутрішніх ризиків, значним є вплив зовнішніх чинників на рівень фінансово-економічної безпеки комерційних банків. Серед них – недовіра до банківської системи; високий рівень конкуренції; несприятлива економічна й політична ситуація в країні; недалекоглядна політика НБУ.

Незважаючи на те, що 2009–2013 рр. частково характеризуються відновленням довіри населення до банківських установ та збільшенням ресурсної бази вітчизняних банків, рівень їхньої фінансово-економічної безпеки є недостатнім. Існування як внутрішніх, так і зовнішніх загроз фінансово-економічній безпеці комерційних банків вимагає відповідного управління та розробки комплексу заходів на макро- й мікрорівні.

Щодо заходів на рівні держави, то першочерговими мають стати [2] стимулювання подальшої капіталізації банківської системи; розширення переліку й посилення вимог до публічної інформації про фінансовий стан власників і структуру управління банків; підвищення вимог до мінімального капіталу (нормативу Н1), оскільки, порівняно з іншими країнами, банківська система має дуже низький ступінь концентрації, що ускладнює нагляд та обмежує прибутковість вітчизняних банків;

використання підходів до банківського регулювання й нагляду, перевічених світовою практикою, внесення відповідних змін у регуляторні акти НБУ.

Вважаємо, що лише ефективне управління всіма підсистемами банку дасть можливість уникнути загроз, пов'язаних із його внутрішніми складниками. Важливим при цьому є дієвий фінансовий менеджмент банку, ретельний кадровий підбір, розширення асортименту банківських послуг, управління ризиками.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Фінансово-економічна безпека комерційних банків як рівень захисту їх стабільного функціонування від внутрішніх та зовнішніх загроз в Україні є недостатньою. Основними дестабілізаційними індикаторами інтегрального показника безпеки є низька рентабельність, висока частка проблемних кредитів, недостатність власного капіталу. Забезпечити фінансово-економічну безпеку комерційних банків України можливо за рахунок досягнення фінансової стійкості й фінансової незалежності банків; підвищення ефективності використання капіталу; узгоджених дій уряду, НБУ та керівництва банків щодо реформування фінансової системи країни загалом.

Подальші дослідження будуть направлені на вдосконалення механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки комерційних банків в Україні.

Джерела та література

1. Аналітичний огляд «Інтегральний довгостроковий кредитний рейтинг банківської системи України: I–II квартал 2014 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/ICR/ICR_3_kv_2014.pdf
2. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І. М. Крупка // Бізнес Інформ. – 2012. – № 6. – С. 168–175.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>
4. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова ; [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

Сак Татьяна. *Финансово-экономическая безопасность коммерческих банков Украины.* В статье проводится оценка деятельности коммерческих банков в Украине по показателям, которые характеризуют уровень их защищенности и эффективности. Определены основные угрозы деятельности банковского сектора с разделением их на риски внутренней и внешней среды. Рассчитано интегральный показатель финансово-экономической безопасности банков Украины по основным обобщающим индикаторам в соответствии с их пороговыми значениями методом стандартизации показателей. Идентифицировано состояние безопасности коммерческих банков Украины.

Обоснованы направления обеспечения финансово-экономической безопасности коммерческих банков Украины, в основе которых – достижение финансовой устойчивости и финансовой независимости банков, повышение эффективности использования капитала. Предложено обеспечивать финансово-экономическую безопасность ослаблением действия угроз на макро- и микроуровне, разработкой единой целостной концепции безопасности и защиты, направлена на повышение уровня доверия населения к банкам и развитие национальной экономики.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность банка, угрозы, риски, пороговое значение, интегральный показатель безопасности.

Sak Tatyana. *Financial and Economic Security of Commercial Banks in Ukraine.* The article provides the assessment of commercial banks activity in Ukraine according to the indicators characterizing the level of banks security and efficiency. The main threats of the banking sector are determined and classified as risks of internal and external environment. The integral indicator of financial and economic security of Ukrainian banks is calculated in terms of the main generalizing indicators according to their threshold values by applying the method of indicators standardization. The security status of commercial banks in Ukraine is identified.

The author substantiates the ways to ensure the financial and economic security of commercial banks in Ukraine based on: achieving financial stability and financial independence of banks, more efficient use of capital. It is suggested that financial and economic security should be provided by eliminating threats at the national and international level as well as developing a single comprehensive concept of security and protection that will be aimed at raising the level of population confidence in banks and development of the national economy.

Key words: financial and economic security of the bank, threats, risks, threshold value, integral security indicator.